

KOOLITOITLUSTAMISE ÜLESANNETEST, EESMÄRKIDEST NING VAJADUSTEST EESTI NSV-s

I. Siimon

Rahvamajandusharude ökonomika kateeder

Koolitoitlustamise problemaatika on mitmetahuline, kuna see haarab 1) üldhariduslikke koole; 2) kutsehariduslikke koole; 3) keskerihariduslikke ning kõrgemaid koole.

Nimetatud alajaotused sisaldavad ainult neile iseloomulikke jooni, sellest tulenevalt vajavad need ka eraldi käsitlust. Antud artiklis vaadeldakse õpilaste toitlustamise olukorda vabariigi üldhariduslikes koolides.

NLKP ning Nõukogude valitsuse tähelepanu keskpunktis on alati olnud ja on igakülgne hoolitsus kasvava põlvkonna eest; ning seda ka koolitoitlustamise organiseerimise valdkonnas. Pii-sab märkimisest, et juba Rahvakomissaride Nõukogu dekree-diga 17. maist 1919. a.¹ kohustati tasuta toitlustama töötajate lapsi kuni 16. eluaastani. Programmülesanne koolitoitlustamise arengus püstitati aga NLKP XXII kongressi otsustega, kus võeti suund kommunismi materiaal-tehnilise baasi igakülgele välja-arendamisele. Viimase baasil nähakse ette aga tööliste, kolhoosi-talurahva ning kooliõpilaste töö-õpingukohajärgset tasuta toit-lustamist.²

Õpilaste tasuta toitlustamise organiseerimine üldhariduslikes koolides seab ülesanded nii haridus- kui ka kaubandusorganitele. Need põhiülesanded oleksid järgmised:

1) vajaliku koolitoitlustamise materiaal-tehnilise baasi loo-mine, mis võimaldaks toitlustamisega haarata kõiki üldhariduslike koolide õpilasi ning teenistujaid;

2) vajaliku toitlustamisalase kaadri ettevalmistamine, kes oleks võimeline õpilaste toitlustamist organiseerima lähtudes õpilaste toitlustamise spetsiifikast;

¹ Ф. Я. Успенский, К. Д. Волков, Л. Г. Шапиро. Экономика общественного питания, М., 1965, с. 53.

² Материалы XXII съезда КПСС, М., 1961, с. 393—394.

3) kohustuste ning ülesannete kindel piiritus koolitoitlustamise organiseerimisel haridus- ning kaubandusorganite vahel.

Koolitoitlustamise eesmärkideks on:

- 1) õige toitlustusrežiimi tagamine õpilastele;
- 2) õpilaste esteetiline kasvatamine;
- 3) tervislike toitumisviiside ja ratsionaalse toitumise propa- ganda.

Koolitoitlustamise probleemi õige lahendamine tagab ülalnimetatud eesmärkide täitmise, teiselt poolt aga on selle probleemi lahendamine väga suure sise- ja välispoliitilise tähtsusega.

Eesti NSV kooliõpilaste toitlustamise organiseerimisega tegelevad:

- 1) Eesti NSV Kaubandusministeerium oma ühiskondliku toitlustamise ettevõtetega;
- 2) ETKVL-i ühiskondliku toitlustamise ettevõtted;
- 3) mittekaubanduslikud ühiskondliku toitlustamise ettevõtted (kolhooside, sovhooside majandamisel olevad ettevõtted);
- 4) üldhariduslikud koolid.

Üldreeglina tegelevad koolitoitlustamise organiseerimisega nimetatud kaubandusorganisatsioonid oma tegevusraadiuse piires. Kui Eesti NSV Kaubandusministeeriumi teenindamisraadiuses on kõikides üldhariduslikes koolides toitlustamine organiseeritud, siis ETKVL-i süsteemi tegevuspiirkonnas teenindati 662-st³ üldhariduslikust koolist 1969/1970. õppeaastal ainult 287 kooli ehk 43,4% koolide üldarvust. Ülejäänud koolide õpilaste toitlustamist teostatakse kolhooside-sovhooside sööklate poolt — 40 koolis, või on siis toitlustamine organiseeritud koolide endi poolt — 114 koolis. Toitlustamine puudub aga üldse 247 koolis.⁴

Üldprintsibiina toimub toitlustamise organiseerimine kaubandusorganisatsioonide poolt suuremates koolides ning asustatud punktides, kus on olemas statsionaarsed ühiskondliku toitlustamise ettevõtted. Väiksemates koolides, mille läheduses ühiskondliku toitlustamise ettevõtted puuduvad, on toitlustamine organiseeritud kas vahetult koolide internaatide juures või kui see puudub, siis koolide juures. Huvitav on märkida, et kõige väiksemaks kooliks, kus on organiseeritud õpilaste toitlustamine, on Harju rajooni Pikva algkool, kus õpilaste arv oli ainult 5.

Eesti NSV-s asuvate üldhariduslike koolide arvu, kus puudub õpilaste toitlustamine, iseloomustab tabel 1.

³ ETKVL-i Ühiskondliku Toitlustamise Valitsuse operatiivandmed.

⁴ Toitlustamise puudumine üldse ei tähenda veel, et igasuguse toitlustamise organiseerimine seal puudub, vaid puudub sooja toidu saamise võimalus. Nendes koolides antakse õpilastele tavaliselt kuuma teed või kohvi.

Tabel I

Üldhariduslikud koolid Eesti NSV-s rajoonide lõikes, kus õpilaste toitlustamist ei ole organiseeritud 1. I 1970. a. seisuga⁵

Rajoon	Kokku		Sealhulgas					
			keskkoolid		8-kl. koolid		algkoolid	
	koo- lide arv	õpi- laste arv	koo- lide arv	õpi- laste arv	koo- lide arv	õpi- laste arv	koo- lide arv	õpi- laste arv
Haapsalu	10	192	—	—	—	—	10	192
Harju	32	1460	—	—	8	978	24	482
Hiiumaa	3	558	1	537	—	—	2	21
Jõgeva	9	315	—	—	1	93	8	222
Kingissepa	25	757	—	—	2	278	23	479
Kohtla- Järve	12	374	—	—	1	128	11	246
Paide	18	604	—	—	3	318	15	286
Pärnu	19	831	—	—	5	417	14	414
Rakvere	22	1040	—	—	4	615	18	425
Rapla	10	412	—	—	2	199	8	213
Tartu	30	933	—	—	5	368	25	565
Põlva	19	691	—	—	2	327	17	364
Valga	9	305	—	—	—	—	9	305
Viljandi	7	433	—	—	2	295	5	138
Võru	22	1149	1	607	2	114	19	428
Kokku	247	10 054	2	1144	37	4130	208	4780

Võrdluseks olgu märgitud, et üldhariduslike koolide üldarv Eesti NSV-s on 817, s.-h. 143 keskkooli, 359 8-kl. kooli ja 153 algkooli.⁶

Seega esimese üldistusena üldhariduslike koolide toitlustamise olukorrast võib nimetada, et meie vabariigis on toitlustamisega haaratud 69,7% üldhariduslikest koolidest. Võrdluseks olgu lisatud, et vastav üleliiduline keskmine tase oli tunduvalt madalam — ainult 25%.⁷

Iseloomustav koolitoitlustamise arengutaseme määramisel ei ole mitte see, mitmes koolis puudub organiseeritud toitlustamine (koolide arv on muutuv suurus ning sel on vähenemise tendents väiksemate algkoolide likvideerimise tõttu), vaid kui palju õpilasi omab reaalselt võimalust toitlustamiseks ning missugune on nende õpilaste struktuur. Järgnev tabel iseloomustab üldhariduslike koolide õpilaste haaratust organiseeritud toitlustamisega.

⁵ Eesti NSV Haridusministeeriumi plaani-finantsosakonna statistilise aruandluse (vorm OS-4) andmetel.

⁶ Sama aruandluse andmetel.

⁷ А. М. Ум ен. Общественное питание учащихся в общеобразовательных школах и пути его совершенствования. Автореферат, Киев, 1970, с. 6.

**Üldhariduslike koolide õpilaste organiseeritud toitlustamisega
kindlustatuse tase^a**

	Õpilaste arv	Sealhulgas		
		1.—4. kl.	5.—8. kl.	9.—11. kl.
Õpilaste arv kokku	192 160	87 183	84 140	20 837
Organiseeritud toitlustamisega kindlustamata õpilaste arv	10 054	7 302	2 548	204
Organiseeritud toitlustamisega kindlustatud õpilaste arv	182 106	79 881	81 592	20 633
Organiseeritud toitlustamisega haaratus %	94,5	91,6	97,0	99,0

Eesti NSV-s on organiseeritud toitlustamisega haaratud õpilaste osatähtsus käesoleval ajal küllalt kõrge — 94,5%, halb on siinjuures aga see, et just algklasside õpilaste organiseeritud toitlustamise osatähtsus on madalaim — 91,6%, kuid just nemad vajavad esmajärjekorras sooja toiduga kindlustamist. Tabeli 1 andmetest nähtub, et 84,2% koolidest, kus ei ole organiseeritud toitlustamist, moodustavad algkoolid. Väiksemad algkoolid kuuluvad aga järkjärgulisele likvideerimisele ning seetõttu ei ole nendes koolides õpilaste toitlustamise organiseerimisele täit tähelepanu pööratud.

Koolitoitlustamise organiseerimise taseme teiseks taksuks on üldhariduslike koolide õpilaste toitlustamise reaalne võimalus koolitoitlustamise võrgu kaudu, samuti selle võrgu suuruse vastavus õpilaste arvule.

1969/1970. õppeaastal teenindati ENSV kaubandusorganisatsioonide poolt koolides kohapeal 313 üldhariduslikku kooli õpilaste üldarvuga 153 302 (siinjuures ei ole arvesse võetud ETKVL-i poolt praktiseeritavat statsionaarsete sööklate kasutamist), samaaegselt omasid koolitoitlustamise ettevõtteid 26 994 istekohta. Kaubandusorganisatsioonide teeninduspiirkondades õpivad 41 726 õpilast teises vahetuses. Siit tuleneb, et vabariigi suuremates üldhariduslikes koolides ühele istekohale osaneb keskmiselt 4,13 õpilast ehk teiste sõnadega: ühes vahetuses õppivate õpilaste üldkontingendi toitlustamisel soojade toitudega kasutatakse ühte istekohta keskmiselt 4,13 korda.

Ühiskondliku toitlustamise ettevõtte majandamise aspektist on seda tulusam, mida rohkem tööpäeva jooksul kasutatakse ühte

^a Eesti NSV Haridusministeeriumi statistilise aruande OS-4, Eesti NSV Kaubandusministeeriumi kaubandusorganisatsioonide ning ETKVL-i operatiivandmetel.

istekohta. Koolitoitlustamise õige organiseerimise aspektist viitab aga istekoha kasutamise intensiivsus koolisööklate materiaalse baasi puudustele. Üldhariduslikes koolides peaks õpilaste toitlustamine soojade toitudega toimuma maksimaalselt kahes tsüklis ning selliselt, et õpilased saaksid toidu koolipäeva keskel: algklassides peale teist, vanemates klassides aga peale kolmandat õppetundi. Vabariigi kaubandusorganisatsioonide poolt majandatavates toitlustamisettevõtetes ei ole seda aga võimalik teha.

Tabel 3

Kaubandusorganisatsioonide poolt majandatavate koolitoitlustamisettevõtete kvalitatiivse struktuuri võrdluse % ettevõtete ning istekohtade arvust 1. I 1969. a. seisuga⁹

Ettevõtte tüüp	NSVL		Eesti NSV		Läti NSV		Leedu NSV	
	ettevõtete arv	istekohtade arv	ettevõtete arv	istekohtade arv	ettevõtete arv	istekohtade arv	ettevõtete arv	istekohtade arv
Täieliku tootmis-tsükliliga toitlustamisettevõtted ning toidujao-tuspunktid	39,4	77,9	91,4	97,2	95,2	99,2	65,8	83,4
Einelaud, puhvetid (ilma sooja toidu saamise võimaluseta)	60,6	22,1	8,6	2,8	4,8	0,8	34,2	16,6

Toodud võrdlusandmed lubavad järeldada, et meie vabariigi (samuti ka Läti NSV) koolitoitlustamise poliitikas on lähtunud ainuõigest teest — pearõhk on asetatud üldhariduslike koolide õpilaste soojade toitudega toitlustamisele, mitte aga toitlustamisele üldse. Eesti NSV koolitoitlustamise organiseerimise suhteliselt kõrgest tasemest räägib fakt, et ühele üldharidusliku kooli õpilasele kaubandusorganisatsioonide teeninduspiirkonnas osanev päevane toitlustusettevõtte kaubakäive on 17,1 kop., samaaegselt üleliiduline keskmine näitaja on ainult 5,2 kop.¹⁰

Nagu me juba eespool märkisime, on üheks peamiseks teguriks, mis takistab üldhariduslike koolide õpilase soojade toitudega varustamist, mainitud koolide toitlustusettevõtete ebapiisav istekohtade arv. Toitlustusettevõtete istekohtade arvu mittevastavus

⁹ Arvutatud statistilise bületääni — ЦСУ СССР, Розничная торговля в 1968, М., 1969 andmete põhjal.

¹⁰ Arvutatud osundatud bületääni andmete põhjal.

õpilaste arvule on tingitud vastavate ruumide puudumisest üldhariduslikes koolides. Suur osa koolihoonetest pärineb kodanlikust ajast või on ehitatud vahetult peale sõda — s. o. perioodil, kui koolitoitlustamise organiseerimisele ei pööratud maksimaalset tähelepanu. Siit tulenevalt puuduvad enamikes vanemates koolihoonetes spetsiaalsed söökla- ja tootmisruumid, viimased asuvad selleks kohandatud ruumides. Nendes koolides on õpilaste soojade toitudega varustamine saavutanud «lae» ning õpilaste toitlustamise probleemi lahendamine on mõeldav ainult juurdeehituste näol. Toodud väite illustreerimiseks vaatleme Tartu ja Pärnu koolitoitlustamisetevõtetes ühele istekohale osanevat söögisaali pindala. Need keskmised näitajad olid vastavalt 0,51 ja 0,49 m² ühele istekohale. Kirjanduse andmeil ollakse seisukohal, et üldhariduslike koolide toitlustamisetevõtete ühele istekohale peab osanema söögisaali põrandapinda 0,9—1,1 m².¹¹ Tartu ja Pärnu üldhariduslikest koolidest ületab ainult Tartu II Keskkooli ühele istekohale osanev söögisaali pindala viidatud optimaalse põrandapinna suuruse — 1,35 m². Nimetatud linnade ülejäänud üldhariduslikud koolid jagunevad ühele istekohale osaneva söögisaali pindala järgi järgmiselt:

Põrandapind	Koolide arv
0,2—0,3 m ²	3
0,3—0,4 m ²	7
0,5—0,6 m ²	5
0,6—0,7 m ²	4
0,7—0,8 m ²	2

Siit järeldub, et kuni pooltes koolitoitlustamise ettevõtetes ollakse sunnitud ruumikitsikuse tõttu kasutama pikki ja kitsaid ühiseid söögilaudu, et võimaldada õpilaste toitlustamist sooja toiduga. Toitlustamise organiseerimine nendes tingimustes ei soodusta õpilaste maksimaalset haaratust sooja toiduga toitlustamisel, samuti ei soodusta see õpilaste esteetilist kasvatamist.

Koolitoitlustamisetevõtete materiaalse baasi puudustest on tingitud, et mitte kõik üldhariduslike koolide õpilastest ei kasuta või ei saa kasutada sooja toidu saamise võimalust. Nagu nähtub Eesti NSV Kaubandusministeeriumi andmetest,¹² said 1967/1968. õppeaastal sooja toitu ainult 53,7% kõigist antud süsteemi poolt teenindada olevatest üldhariduslike koolide õpilastest, üldtoitlustamisega oli haaratud aga 70,8%. ETKVL-i operatiivandmetel toitlustati 1969/1970. õppeaastal sooja toiduga 75,5% antud süsteemi poolt teenindatavate õpilaste arvust. Üldreeglina jäävad sooja toiduga toitlustamisest kõrvale vaenemate klasside õpilased.

¹¹ «Торговля за рубежом», № 9, 1963, с. 51.

¹² Eesti NSV koolitoitlustamise nõupidamise ettekannete teesid. Tallinn, 1969, lk. 5.

Selle põhjuseks on mitte kõikides koolides rakendatav diferentseeritud toitlustamine, mistõttu vanemate klasside õpilastele antav toidukogus ei rahulda nende vajadusi.¹³

Eesti NSV kaubandusorganisatsioonide teenindada olevates koolitoitlustamisetevõtetes on põhiliseks organisatsiooniliseks printsiibiks soojade roogade valmistamine koolides ehk täieliku tootmistsükliga köökide rakendamine. Nii toimub Tallinna, Tartu, Pärnu 77 üldhariduslikust koolist 68-s toitude valmistamine koolides, ainult 9-s koolis (ning 1 kooli filiaalis) on rakendatud toidu- jaotuspunktid. Toidujaotuspunktide olemasolu tuleb käsitleda kui koolitoitlustamise materiaalse baasi puudujääki, erandjuhul aga kui objektiivset vajadust.

Eespool esitatud üldhariduslike koolide toitlustamisetevõtete materiaalse baasi olukorra käsitlemisest järeldeb, et

1) koolitoitlustamise organiseerimise küsimused on olnud pidevalt haridus-, kaubandus- ning ühiskondlike organisatsioonide tähelepanu keskpunktis;

2) meie vabariigis on saavutatud suhteliselt kõrge üldhariduslike koolide õpilaste toitlustamise tase;

3) koolitoitlustamise edasiarendamisel peab pearõhk olema pööratud koolitoitlustamise organiseerimise kvalitatiivsele küljele, et see muutuks sõna otseses mõttes kõigile õpilaskontingentidele tervisliku toitumise ning esteetilise kasvatuse lavaks.

Kehtiv normatiiv — iga 1000 õpilase kohta ühes vahetuses 250 istekohta ehk igale istekohale 4 õpilast^{14, 15} — on meie vabariigi kaubandusorganisatsioonide teenindada olevate koolitoitlustamisetevõtete poolt peaaegu saavutatud. Järelikult ei saa seda näitajat kasutada koolitoitlustamisvõrgu perspektiivseks plaanimiseks.

Arvestades koolitoitlustamise taset meie vabariigis, peaks lähema normatiivide soovitusel koolitoitlustamise organiseerimise ideaalsest variandist — s. t. olukorrast, kus õpilaskontingendid oleksid täielikult kindlustatud sooja toiduga olenevalt vanuselistest erinevustest; teiseks — õpilaste toitlustamine toimuks õppetööpäeva suhtes optimaalsel ajal. Seega oleks optimaalseks õpilaskonna toitlusrežiimiks ainult 2 vahetust. Arvestama peab ka seda, et üldhariduslikes koolides moodustavad tarbijaskonna mitte ainult õpilased, vaid ka õpetajad ning kooliteenistujad. Meie vabariigi oludes peaks koolitoitlustamise perspektiivide arvestamisel lähema 420—500 istekohast iga esimese vahetuse 1000 õpilase kohta.

¹³ Sealsamas, lk. 6.

¹⁴ NSV Liidu Kaubandusministeeriumi käskkiri nr. 146, 11. IX 1967. a.

¹⁵ А. М. Умен. Общественное питание учащихся в общеобразовательных школах и пути его совершенствования. Автореферат, Киев. 1970, с. 18.

О ЦЕЛЯХ И ЗАДАЧАХ ШКОЛЬНОГО ПИТАНИЯ В ЭСТОНСКОЙ ССР

И. Сиймон

Резюме

Реальность бесплатного питания в общеобразовательных школах ставит ряд задач перед системами образования и торговли. Основными из них являются:

- 1) создание необходимой материально-технической базы школьного питания, для того чтобы охватить горячим питанием всех учеников и служащих общеобразовательных школ;
- 2) подготовка кадров для проведения школьного питания с учетом специфики;
- 3) точное распределение задач и обязанностей при организации школьного питания между системами образования и торговли.

Целями школьного питания являются:

- 1) обеспечение учащихся правильным режимом питания;
- 2) эстетическое воспитание учащихся;
- 3) пропаганда здорового и рационального питания.

Правильное решение этих задач имеет огромное внутри- и внешнеполитическое значение.

Основным видом организации школьного питания в нашей республике является предоставление школьникам горячей пищи. Из всех школ, где организовано питание учащихся, в 91,4% имеются столовые.

В настоящее время горячим питанием охвачено 69,7% всех общеобразовательных школ, в которых учится 94,5% учеников ЭССР. Проблемой является применение дифференцированного меню для школьников.

Согласно приказу Министерства торговли СССР за № 146 от 11 IX 1967 г., нормативом в предприятиях школьного питания является 250 мест для 1000 учащихся первой смены. В нашей республике этот норматив почти выполнен. Исходя из требования охватить горячим питанием в оптимальное время питания всех учащихся и служащих, целесообразно было бы установить норматив 420—500 мест для первой смены.